

Artur Andrzejuk

II Kongres Mediewistów Polskich

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 12/2, 299-303

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ARTUR ANDRZEJUK

II KONGRES MEDIEWISTÓW POLSKICH

W dniach od 18 do 21 września 2005 r. miał miejsce w Lublinie II Kongres Mediewistów Polskich (Pierwszy taki Kongres odbył się w 2002 r. w Toruniu; III odbędzie się w 2008 r. w Łodzi). Głównym organizatorem Kongresów jest Stały Komitet Mediewistów Polskich, któremu przewodniczy prof. Wojciech Fałkowski. Powstaniu tego Komitetu przyświecała myśl o powołaniu interdyscyplinarnego forum badaczy wieków średnich; osobno bowiem pracowali historycy różnych specjalności, literaturoznawcy, archeologowie, filologowie, historycy filozofii i teologii. Chodził więc o zgromadzenie w jedno forum badaczy różnych specjalności, zainteresowanych epoką średniowiecza. Celem, przyświecającym tej inicjatywie, jest zogniskowanie różnych badań na tej samej problematyce w celu jej lepszego oświetlenia i dokładniejszego zbadania¹. Przykładem i ilustracją takiej problematyki było na II Kongresie Mediewistów Polskich zagadnienie nauczania „artes liberales” w średniowiecznych szkołach i na średniowiecznych uniwersytetach.

Współorganizatorami II Kongresu były Instytuty Historii obydwu lubelskich Uniwersytetów. Kongres zgromadził ok. 300 uczestników; zaprezentowano na nim ok. 160 referatów. Organizatorzy postawili także Kongresowi cele społeczne, mianowicie, zwiększenie udziału historyków w debacie publicznej w Polsce, skoro historia jest ciągle dla Polaków elementem tożsamości narodowej. Wiąże się z tym podniesienie wiarygodności uczonych. Za istotną sprawę uznano też budowanie międzynarodowego prestiżu nauki polskiej.

---

¹ Na świetnie prowadzonej stronie internetowej Komitetu (www.mediewistyka.net) czytamy, że Stały Komitet Mediewistów Polskich ukonstytuował się 11 lutego 2003 r. na zebraniu w Instytucie Historii PAN. W skład Komitetu weszło niespełna 50 przedstawicieli ośrodków uniwersyteckich i PAN-owskich. Przewodniczącym wybrano prof. Wojciecha Fałkowskiego. Celem nadrzędnym Komitetu jest integracja mediewistów różnych dyscyplin w jednym środowisku. Służą temu zadania szczegółowe:

- stworzenie strony internetowej zawierającej: listę adresową (w rozbięciu na regiony) i indywidualne sylwetki polskich badaczy średniowiecza (publikowane w miarę ich zgłaszania przez zainteresowane osoby), wykaz rozpoczętych prac doktorskich, habilitacyjnych i innych książek naukowych, forum dyskusyjne „Mediewistyka polska” – przygotowanie II Kongresu Mediewistów Polskich (2005), następnych kongresów i międzynarodowych spotkań środowisk mediewistycznych

- powołanie wspólnego towarzystwa naukowego.

Organizatorzy zaplanowali prace Kongresu w sekcjach i sesjach, których tematyka była przez nich określona, a referaty – zamawiane. Zwykle organizowanie sesji powierzano jakiemuś jednemu profesorowi. Na wystąpienia, zgłoszone przez uczestników, a nie zakwalifikowane do żadnej sekcji lub sesji, przewidziano czas w ramach tzw. „referatów indywidualnych”; starano się je także pogrupować w bloki tematyczne. Sekcje, które pracowały popołudniami, było kilkanaście. Oczywiście, uczestnik był zmuszony do wybierania pomiędzy poszczególnymi propozycjami; wybór, ze względu na duże niekiedy oddalenie, mógł dotyczyć całych bloków. Sam ten wybór utrudniał brak streszczeń referatów oraz niekiedy dość „poetyckie” ich tytuły w programie.

W pierwszym dniu Kongresu, zaraz po jego otwarciu, odbyła się jedyna na Kongresie sesja plenarna, zorganizowana przez prof. Teresę Michałowską, zatytułowana: „*Septem artes* w kształtowaniu kultury umysłowej w Polsce”. Jako pierwszy zabrał głos prof. Juliusz Domański, który miał wygłosić referat zatytułowany „Od *ars gramatica* do gramatyki spekulatywnej”. Zaznaczył, że to przejście dokonuje się od połowy XIII wieku, dając w efekcie rodzaj filozofii języka (system znaków jako odpowiedników rzeczy). Znakiem rozpoznawczym gramatyki spekulatywnej jest wyodrębnienie trzech skorelowanych trybów (*modi*): *essendi* – rzeczy, *intelligendi* – rozumienia, *significandi* – oznaczania. Następny mówca, prof. Mieczysław Markowski, podjął temat „Filozoficznej formacji uniwersyteckiej w Polsce średniowiecznej”. Prof. Teresa Michałowska w referacie pod tytułem „*Ars dictaminis* w Polsce średniowiecznej” zajęła wyodrębnieniem się z retoryki, jako sztuki słowa mówionego, sztukę formowania tekstu pisanego. Ostatnim mówcą tej sesji był prof. Krzysztof Ożóg, który omówił „Zakres i metody nauczania *septem artes* na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego”.

Obrazy tej sesji kontynuowano po południu w sekcji pierwszej Kongresu, w ramach której, prof. Elżbieta Witkowska-Zaręba wygłosiła referat zatytułowany: „*Ars musica* w kształtowaniu kultury umysłowej w Polsce średniowiecznej”. Prof. Mieczysław Markowski w referacie pt. „Krakowska szkoła międzynarodowego nauczania astronomii” przekonywał, że geniusz Mikołaja Kopernika nie pojawił się „*ex machina deus*” na firmamencie światowej nauki. Nauczanie na wysokim poziomie matematyki i kosmologii było wyróżnikiem Krakowa spośród innych uniwersytetów. Prof. Krzysztof Stopka omówił „Zakres i program nauczania *septem artes* w szkołach katedralnych”. Prof. Mieczysław Mejer przedstawił „Kanon lektur i komentarze w polskich szkołach XIV i XV w.”

Nie mniej ciekawa była sekcja 2, zatytułowana „Władza terytorialna i społeczeństwo w średniowieczu – na przykładzie państwa zakonu krzyżackiego w Prusach”. Sekcja 3 pt. „Historia jako *rzeczywistość przedstawiona* i jako *rzeczywistość odgrywana*”, podejmowała temat gestów i zachowań zrytualizowanych. Na sekcji 4, zatytułowanej „Źródła podstawa warsztatu mediewisty” omówiono m.in.: Polskie kolekcje kaznodziejskie późnego średniowiecza (Krzysztof Bracha), Średniowieczne źródła ikonograficzne (Aleksandra Jaworska), Kalendariografia średniowieczna (Henryk Wasowicz), Epigrafika średniowieczna (Barbara Trelinska).

W drugim dniu Kongresu przed południem zorganizowano dwie równoległe sesje. Pierwszą (Sesja B), poświęconą archeologii i drugą (Sesja C) na temat problemów po-

granicza w średniowieczu. Przedpołudniowe referaty indywidualne, zgrupowano w trzech blokach (a, b, c). Blok „a” dotyczył architektury, „b” – kronikarstwa, „c” – sztuk plastycznych.

Po południu, w sekcjach, kontynuowano niektóre sesje oraz otwarto nowe: O najnowszych badaniach nad literaturą polskiego średniowiecza, o mediewistyce polskiej w XX w., o Bizancjum i Bałkanach wobec Turków Osmańskich, o religiach pogańskich w średniowieczu. Referaty indywidualne poświęcono zamkom (d), stosunkowi do przyrody oraz rycerstwu (e), rękopisom (f), dziejom nauki.

Oczywiście, tematykę bloków referatów indywidualnych podać można jedynie w pewnym przybliżeniu, gdyż nie zawsze udało się zebrać grupę referatów na jakiś określony temat; nie zawsze też ich tytuły dokładnie sygnalizowały treść. Dobrym przykładem może być blok „e”, w którym referat pt. *„Renesans ottonski w Polsce na przykładzie Modlitewnika Gertrudy Mieszkówny”*, wygłosił piszący te słowa. Był to bowiem zasadniczo bok poświęcony historii sztuki. Nasz referat dotyczył szeroko pojętej historii kultury (na szczęście manuskrypt Gertrudy ma ciekawe miniatury, które przezornie przygotowałem w stosowną prezentację). W tym bloku pojawił się jednak referat ściśle „polityczny”, dotyczący przyczyn czeskiej orientacji biskupów krakowskich pod koniec rozbięcia dzielnicowego; na ten temat – niestety – nie zachowały się żadne ilustracje.

Przedpołudnie ostatniego dnia Kongresu zdominowały obrady sekcji 10 *„Europeizacja? Pytanie o przełom w życiu wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny (ze szczególnym uwzględnieniem Zachodniej) i modele jego interpretacji”*. Trochę szkoda, bo równoległe odbywały się ciekawe obrady sekcji 11 nt. archeologii historycznej, sekcji 12 nt. historii sztuki polskiej u progu XXI w., sekcji 13 na temat klasztorów. Nie mniej ciekawe referaty indywidualne (h, i, j) doznały w tym dniu wyjątkowego przemieszczenia.

Jak już wspomniano, szczególną uwagę przyciągnęły w ostatnim dniu, obrady Sekcji 10 poświęcone pojęciu „europeizacji”. Zagajenie wygłosił prof. Henryk Samsonowicz, twierdząc, że nie było takiego przełomu, a rozwój Słowiańszczyzny był uwarunkowany otwartością na nową kulturę. Mówca postanowił jednak opisać pojęcie europeizacji, charakteryzując je w sześciu punktach.

1. Chrystianizacja wiązała się z obiektywizacją dobra i zła moralnego oraz wprowadzała linearne widzenie świata, który miał początek będzie miał koniec.

2. Wprowadzenie struktury państwa

3. Silne samorządy (terytorialne lub zawodowe)

4. Wspólne formy komunikacji społecznej (język, system znaków, obrzędowość, relacje międzyludzkie)

5. Powstanie wspólnej pamięci, jako czynnika łączącego. Jest to, jak zaznaczył Samsonowicz, teza dyskusyjna. Jednak zdaje się ją potwierdzać spisywanie dziejów dynastii, jako formy „pamięci o państwie”

6. Wspólne, nowe obyczaje (posty, niedziela, świadczenia)

Prof. Samsonowicz podkreślił, że Polacy nie stworzyli państwa analogicznego do zachodniego, ze względu na ogólne zapóźnienie, bardzo słabą „alfabetyzację” oraz odmienność języka i tradycji. Zaznaczył także, że proponowane określenie europeizacji jest dość

dyskusyjne, bo na przykład rodzi pytanie, czy Bizancjum należy do kultury europejskiej. Samsonowicz uznał, że w „imię pluralizmu” należy odpowiedzieć twierdząco mimo, że nie ma tam wielu wymienionych cech. Być może, uznał w zakończeniu, należy przyjąć Europę pierwszą i Europę drugą, a gdzieś pomiędzy nimi Europę trzecią – słowiańską.

Kolejnym mówcą był prof. Lech Leciejewicz, który w swoim referacie zatytułowanym „Przełom cywilizacyjny w świecie słowiańskim we wczesnym średniowieczu” stwierdził, że przynajmniej z pozycji antropologii kulturowej, przełom, na który nie godzi się H. Samsonowicz, bezsprzecznie nastąpił, a jego wyznacznikiem jest pismo. Można też zauważyć wiążące się z tym przełomem powstanie miast i rolnictwa. Nie zgodził się z kolei na termin „europeizacja”, zwracając uwagę, że cywilizacja nie jest zjawiskiem typowo europejskim. Można natomiast mówić o łacińskim kręgu kulturowym, który powstał za Karola Wielkiego Wielkiego IX wieku i bizantyjskim, który wykształcił się mniej więcej tym samym czasie po przezwyciężeniu kryzysu VII i VIII wieku.

Prof. Stanisław Bylina w referacie zatytułowanym „Długie trwanie przedchrześcijańskich wyobrażeń świecie, człowieku i zaświatach w świadomości schryścianizowanej Słowiańszczyzny”, wychodząc od Długosza, który pisze, że w jego czasach występowało jeszcze pogaństwo, autor referatu twierdzi, że pomimo braku źródeł można mówić o długim trwaniu postaw i wierzeń pogańskich czterech dziedzinach:

1. Postawa wobec *sacrum*
2. Kult świętych
3. Postawa wobec natury i jej sił
4. Postawa wobec zmarłych

Wszystkie te postawy charakteryzował, zdaniem autora referatu, pełny synkretyzm z wiarą chrześcijańską, powodujący, że ludzie praktyk i wierzeń pogańskich nie uważali za wrogie chrześcijaństwu.

Kolejnym mówcą był prof. Wojciech Mrozowicz, który przedstawił „Początki kultury pisma na Słowiańszczyźnie zachodniej”. Przychylił się do tezy, że pojawienie się pisma wiązało się z chrystianizacją i oznaczało przełom. Wyraźnie potwierdza to Kronika Galła Anonima.

Ostatnim mówcą był dr Marcin Pauk, który w referacie pod tytułem „Recepcja nowych wzorów życia społecznego na Słowiańszczyźnie w dobie kolonizacji na prawie niemieckim”, podjął problem „rewolucji feudalnej”, omawiając występujące w literaturze jej modele. Uznał, że należy bliżej zbadać relacje władzy do wspólnot i podkreślił pierwszoplanową rolę rodzimych elit.

W dyskusji jako pierwszy zabrał głos prof. Józef Szymański. Zakwestionował pojęcie europeizacji jako nieprzydatne dla historyka. Polemizował z tezą o znacznym opóźnieniu cywilizacyjnym Słowiańszczyzny (na przykład nie zgodził się z Samsonowiczem i Byliną, że byliśmy zapóźnieni w alfabetyzacji nawet w stosunku do Rusi). Miał też wątpliwości, czy źródła kaznodziejskie, na których opierał się prof. Bylina, są wiarygodną podstawą do mówienia o pogaństwie.

Innego zdania był Edward Podkowski, który godzi się na pojęcie europeizacji, którą dzieli na dwa kręgi: łaciński i bizantyjski. Dyskutuje natomiast z tezą o wyższości cywil-

zacyjnej Rusi nad Polską we wczesnym średniowieczu i ma wątpliwości, co do powszechności praktyk pogańskich średniowiecznej Polsce.

Na zakończenie prof. H. Samsonowicz usiłował bronić swojego pojęcia europeizacji i tezy o zacofaniu cywilizacyjnym ziem polskich.

Należy koniecznie dodać, że Kongresowi towarzyszyły rozmaite imprezy. Wśród nich przed wszystkim należy wymienić wystawę pt. Kościół w Polsce i Europie środkowej w ujęciu kartograficznym, zorganizowana na KUL. Nie można też nie wspomnieć o wspaniałym bankiecie, zorganizowanym z iście wschodnią gościnnością w podziemiach dawnego klasztoru w Lublinie.

Zakończenie Kongresu było okazją do pierwszych podsumowań. Prof. Wojciech Fałkowski nie krył – uzasadnionego – zadowolenia: Kongres był niewątpliwym sukcesem. Odnotować należy, że ten nastrój swoistej euforii nie przeszkodził Przewodniczącemu ostro zganić tych mediewistów, którzy zgłosili referaty a następnie, bez jakiegokolwiek uprzedzenia, po prostu nie przyjechali na Kongres; wszyscy oni zostaną wykluczeni z pokongresowej publikacji.

Dyskusja na temat kongresu przeniosła się następnie na forum internetowe Komitetu (www.mediewistyka.net). Zostały tam podniesione – w odniesieniu już do następnego Kongresu – dwie zasadnicze kwestie: zagadnienie zwiększenia interdyscyplinarności oraz problem bardziej „modułowej” organizacji obrad.